

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

CAP A ON VA LA SOCIOLINGÜÍSTICA FETA ALS PAÏSOS CATALANS?

ERNEST QUEROL

Universitat Oberta de Catalunya

Existeix la sociolingüística?

Deixeu-me començar amb aquesta pregunta retòrica, perquè és útil recordar les objeccions epistemològiques que Guillem Calaforra (1999, p. 54) escrivia en el primer capítol del seu llibre:

[...] *a)* la sociolingüística no és una disciplina, per tal com tampoc no és independent de les disciplines originàries; *b)* no té un marc teòric ni una metodologia unificats; *c)* el rètol mateix que la identifica no és unívoc, sinó que no té cap significat unànimement acceptat. Es planteja, per tant, un nou interrogant: com és possible que al llarg de més de trenta anys la sociolingüística hagi avançat a pesar d'aquestes condicions tan adverses de vaguetat epistemològica?

Més endavant, a la pàgina 87, en un epígraf dedicat als nusos temàtics fa un repàs a la indefinició de l'àmbit d'estudi de la sociolingüística i com a solució es proposa redistribuir els gèneres sociolingüístics entre les disciplines científiques; aleshores conclou: «Breument: si establim una perspectiva rigorosa d'història de les ciències socials i l'apliquem com a criteri per a exigir profunditat teòrica, la sociolingüística ens desapareix de les mans.»

Davant d'aquests problemes existencials, demanem-nos, doncs, d'on ve, on ha arribat i on va la sociolingüística, per provar de respondre la pregunta inicial d'aquest epígraf. De ben segur que el fet de demanar-nos pels fonaments i actuar-hi en conseqüència ens ajudarà a construir de manera més consistent.

1. D'on ve la nostra sociolingüística?

De manera sumària i reduccionista podríem afirmar que a casa nostra la sociologia del llenguatge ve de dos orígens ben diferents: de la lingüística (Badia) i de la sociologia (Aracil).¹ En primer lloc, vegem quines publicacions apareixen als inicis, durant la dècada dels seixanta. Des de la lingüística, Badia i Margarit va fent aportacions de caire sociolingüístic les primeres de les quals són: «Tres problemes del català avui» (1961) i «Notes sobre el castellà parlat pels catalans» (1962).² Els anys 1964-1965 passarà la seva enquesta, els resultats de la qual es publicaran parcialment (només el primer volum) el 1969 *La llengua dels barcelonins*.³

Pel que fa a la vessant sociològica, la inicia Aracil el 1962 publicant «Comunidad nacional, comunidad supranacional» i escrivint, aquest mateix any, «El conflicto lingüístico valenciano».⁴ El 1965 presenta al Centre Européen Universitaire de Nancy la memòria «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe Nouvelle». El 1966 «A Valencian Dilemma» i «Notes sobre un segle de vida valenciana». El 1967 presenta la memòria per a la Bossa Llibres a l'Abast *Sociolingüística: un nou enfocament*. Al novembre inicia les ressenyes a la *Revista de Estudios Políticos*, núm. 165 (novembre a desembre) sobre *Nosaltres els valencians* i sobre *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*.⁵ El 1968 publica la introducció a *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*.

Molt significativament per a la distinció entre els dos corrents que estem proposant, per si no havia quedat prou clara en els títols dels escrits, Aracil publica «Més enllà de la lingüística» l'any 1968. Aquest allunyament de la lingüística serà

1. No comentarem els temptejos primerencs d'aproximació des de la psicologia, la història i l'antropologia. Per a obtenir més informació, us remetem a Vallverdú (1980, p. 145-157).

2. Ambdues conferències pronunciades als Estats Units i publicades a *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964). Per a ampliar l'aportació de Badia a la sociolingüística, vegeu Vallverdú (1988 i 1994b).

3. Aquesta incursió en la sociologia del llenguatge topa amb problemes metodològics deguts, probablement, a un context politicosocial molt difícil i a la formació lingüística de l'impulsor.

4. Text encara inèdit que Aracil va presentar als Jocs Florals de València amb el lema premonitori de *Canemàs*. Hi va obtenir un premi especial dotat per la Fundació Gaetà Huguet, de Castelló de la Plana.

5. El 1968 apareixen les ressenyes a la *Revista de Estudios Políticos*, núm. 167 (gener-febrer) sobre publicacions de: J. MacNamara (ed.) *Problems of bilingualism*; Dell Hymes, Fishman, Kloss, Gumperz i MacNamara, *The bilingual's linguistic performance: A psychological overview*; Ervin-Tripp, Lambert, Gaardner i MacNamara, *The effects of instruction in a Wesker language*; H. Lefebvre, *Le langage et la société*; R. F. Inglehart i M. Woodward, *Language conflicts and political community*. El 1969 Aracil continua amb les ressenyes sobre: German de Granda, Grimshaw, Ervin-Tripp i Juan Osorio: *El bilingüismo en la sierra de Perú*; Lorenzo Livieres Banks i Juan S. Dávalos, *Las lenguas del Paraguay*. Podeu consultar tota la producció araciliana recollida per Josep J. Conill a Aracil (2004a, p. 191-215), que actualment n'és el recull més complet. Per a una reflexió sobre l'aportació araciliana, també podeu llegir del mateix Conill «Dizer o sentido: uma aproximação à sociologia de Lluís V. Aracil», a Aracil (2004a, p. 143-189) i de Guillem Calaforra (1999, p. 213-241) «La sociolingüística segons Lluís V. Aracil».

recurrent en els seus escrits i en les seves intervencions orals. Kremnitz (1982, p. 24) el comenta amb aquestes paraules:

Il y a d'autres points d'un intérêt majeur dans la sociolinguistique catalane. Nous pensons avant tout aux considérations épistémologiques et théoriques que Ll. V. Aracil a proposées à maintes reprises. Aracil essaye de construire la sociolinguistique comme discipline indépendante qui s'occupe de l'usage [ús] linguistique face à la linguistique qui s'occupe du système de la langue. Cette dichotomie nous semble assez fructueuse et permettra, si l'on intègre les deux disciplines dans une synthèse de niveau supérieur, de construire une science de la communication humaine.

En la mateixa línia, Grossmann (1990, p. 89) escriu:

Segons les teoritzacions d'Aracil (1982, 138-160, 206- 217) un dels estudiosos que més ha contribuït a l'aprofundiment d'alguns aspectes teòrics, la sociolingüística no hauria de considerar-se com una branca de la lingüística, més encara, és possible preveure un futur en el qual la sociolingüística arribarà a absorbir a la lingüística.

També hi ha altres autors dins d'aquest enfocament sociològic que comencen a publicar al final dels anys seixanta: Vallverdú (1968), Ninyoles (1969, *a i b*)⁶ i Alpera (1969).

2. *On ha arribat la nostra sociolingüística?*

Les procedències diferents dels dos pioners es veuran reflectides en els dos grans corrents actuals: l'anomenada *sociolingüística de la variació* o *variacionisme*,⁷ que té un enfocament més lingüístic, i la *sociologia del llenguatge* que s'acosta més a la sociologia, però encara massa tímidament, a causa de la formació filològica de la majoria dels autors.⁸ Tot i que no hem d'oblidar que ens movem en la confluència de diferents disciplines del llenguatge interessades pels usos lingüístics i

6. És ben significatiu que els iniciadors i principals representants del corrent més sociològic, Aracil, Ninyoles i Vallverdú, hagin estudiat dret.

7. Per a tenir informació recent dels terrenys compartits o contigus de la nostra disciplina des de la direcció de la revista *Noves SL*, hi vam dedicar dos monogràfics: un que vam titular *Variacions del variacionisme* (<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hemeroteca/tardor03.htm>), coordinat per Miquel Àngel Pradilla (2003), el qual, en el seu article, fa un balanç d'aquest enfocament a casa nostra; i un altre de coordinat per Lluís Payrató (2003) *El calidoscopi pragmàtic* (<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hemeroteca/hivern03.htm>), on la seva reflexió, juntament amb la de Núria Alturo (2003), presenten un panorama de la mirada pragmàtica feta des dels països de parla catalana.

8. Per a una caracterització ben lúcida de la producció sociolingüística i, especialment de la feta als nostres països, vegeu Calaforra (1999, p. 15-35, i 1993).

que hi veiem més frontisses que no pas fronteres. En l'aiguabarreig, a més dels dos corrents esmentats, hi trobem també la pragmàtica i l'anàlisi del discurs.

Per a superar aquesta divisió massa simplista i reduccionista, com ja advertí-em en iniciar l'epígraf 1, considerem que la partició proposada per Aracil entre la *sociolingüística del dir* i la *sociolingüística del parlar* obre molt més l'àmbit de la nostra disciplina (o subdisciplina) i abraça la pragmàtica i l'anàlisi del discurs.

Per a tractar de quin és l'estat actual de la nostra sociologia del llenguatge,⁹ ens valdrem de les opinions publicades en articles o capítols de llibre dels autors que hi han reflexionat, els cedirem un bon espai del nostre text.¹⁰ En primer lloc, esmentarem quines són les fites aconseguides per la sociolingüística feta a casa nostra; en segon lloc, comentarem el ressò que ha tingut, i, finalment, veurem quines són les seves característiques actuals. Ens centrarem en el corrent més sociològic atès que en té el gruix de la producció.

2.1. Les troballes

Kremnitz (1980a, p. 138-139) ha subratllat les troballes dels catalans, ha assenyalat diferents aspectes positius de la nostra sociolingüística i, parlant de la diglòssia, ha escrit:

És mèrit dels catalans haver pensat fins a l'acabament el procés dinàmic, haver-lo descrit parcialment i haver indicat les sortides lògiques d'un conflicte de llengües [...] La sociolingüística catalana ha descrit d'una manera exemplar les etapes històriques i els condicionaments socials del conflicte lingüístic, especialment pel que fa a València i a Catalunya del Nord. [...] En aquest punt el concepte de consciència lingüística (com part de la consciència global) hi adquireix un paper central; i respecte d'això s'hi veuen clares les influències de la lingüística francesa i occitana (R. Lafont 1977). [...] Allò que cal fixar és que la importància de la sociolingüística catalana consisteix en el fet que, pouant de fonts diverses, ha esdevingut una disciplina pròpiament dita i autònoma...

D'altra banda, no hem d'oblidar que l'enfocament sociològic ha fornint els plannificadors de tot un ventall terminològic que ha servit per a implementar la política lingüística: el terme *normalització* (Aracil, 1965) fins i tot figura a la Llei de Catalunya del 1983.

Si ens centrem en els autors, hi ha unanimitat a considerar l'aportació d'Aracil com la més reeixida, tant per la fortuna que han fet els conceptes que ha in-

9. Que sovint també l'anomenarem *sociolingüística*, sense cap *cognom*.

10. Per a una caracterització més exhaustiva de la nostra sociolingüística, vegeu Querol (2006b), article en què ens hem basat per a redactar aquest text.

ventat com per la profunditat de les seves reflexions i propostes teòriques i metodològiques. També el mateix Kremnitz (1980a, p. 138) fa un bon balanç del llegat aracilià:

En un altre indret, a València, si fa no fa a la mateixa època i independentment de Badia, un altre investigador començà a interessar-se per les qüestions sociolingüístiques: Lluís V. Aracil i Bonet estudiava a la Facultat de Dret i s'ocupà d'ençà de 1960 de problemes sociològics i sociolingüístics. Com que de textos seus només se'n coneixen relativament pocs, fou difícil durant molt temps d'apreciar la influència real d'Aracil en la constitució i el desenrotllament de la sociolingüística catalana. Tanmateix va esbossar en poques planes (1966a, 1966b) no solament la història de la llengua del País Valencià, sinó sobretot els punts decisius del concepte de conflicte lingüístic, que té un paper decisiu en la sociolingüística catalana (es troba una exposició més detallada a Aracil 1973). Mentrestant, s'ha vist clar que Aracil, que durant anys ha treballat als USA, n'és el creador d'idees i l'inspirador teòric que intervé constantment amb subtils raonaments, tot i que no sempre es puguin seguir sense dificultats.

2.2. El ressò

Una possible mesura de les influències de la *sociolingüística catalana* fóra analitzar les traduccions que se n'han fet. Nosaltres coneixem traduccions de l'obra d'Aracil a l'occità (1982), al basc (1998) i al portuguès (2004).¹¹ També les nombroses publicacions en castellà de Vallverdú i de Ninyoles, aquest darrer també traduït a l'italià el 1980. A més de les obres que els nostres sociolingüistes han publicat directament en altres llengües.

Kremnitz (1980a) recorda que Aracil, pel fet d'estar als EUA, fa descobrir la nostra sociolingüística en petits cercles, com ara a Toronto el 1974. En aquest sentit, el mateix Kremnitz (1980b, p. 28) assenyala:

Il convient d'insister sur le fait que la sociolinguistique catalane a créé, à partir de ces sources diverses et en ajoutant ses propres apports, un tout originel qui pourrait à son tour inspirer la sociolinguistique à d'autres endroits.

També Aracil (1979, p. 113) escriu sobre les influències de la sociolingüística feta ací a sociolingüistes de fora: Robert Lafont, Xesús Alonso, Brigitte Schlieben-Lange i Joy Robinson. Vallverdú (1991) comenta la influència de la nostra socio-

11. El sociolingüista gallec Àngelo Cristóvão ha preparat l'edició portuguesa, que apareix acompanyada d'un estudi i una bibliografia general de l'obra araciliana (inclosa la inèdita) a càrrec de Josep J. Conill. També tenim notícia de les traduccions d'Aymà (1996) i de Solé (1991) al basc; d'aquest darrer autor també hi ha un resum a l'esperanto d'un llibre seu (Solé, 1998).

lingüística a Galícia, al País Basc, a Occitània i a la Bretanya. Per contra, considera que és molt reduïda per als investigadors espanyols de parla castellana.¹²

Per la seva banda, Puig (1994) dedica un article sencer a la projecció exterior de la *sociolingüística catalana*. Considera Badia i Aracil com els millors exponents d'aquesta projecció. Centra les influències per àmbits i coincideix amb Vallverdú respecte al paper de la nostra sociolingüística a l'Estat espanyol. Pel que fa als altres països, comenta diverses influències i relaciona els sociolingüistes alemanys, francesos, occitans, anglosaxons, del Quebec, de Bèlgica i d'Itàlia. Assenyala que Kremnitz i Irmela Neu-Altenheimer publiquen en alemany sengles llibres sobre la sociolingüística feta aquí.

Finalment, Boix i Payrató (1997, p. 356) coincideixen en l'apreciació que la sociolingüística feta aquí és dinàmica, receptiva a les influències externes, i amb una exportació baixa. El mateix Boix, però ara amb Vila (1998, p. 33), comenta la poca difusió a l'exterior de la nostra sociolingüística.

2.3. Les característiques actuals

2.3.1. UN CERT AIRE DE FAMÍLIA

Boix i Vila (1998, p. 42) titulen el darrer epígraf de la seva introducció a la *sociolingüística catalana* «Un cert aire de família» i escriuen:

Ara com ara resulta difícil parlar de característiques comunes que identifiquin una escola catalana de sociolingüística, malgrat que sí que es poden apuntar alguns trets que els atorguen un cert aire de família, en bona part com a herència ideològica dels anys de l'antifranquisme.

A banda del posicionament favorable al català, d'altres trets generals caracteritzen la sociolingüística catalana. N'és un la rellevància que continua tenint-hi la noció de conflicte en la interpretació de la vida social en contrast amb les visions excessivament consensualistes i fins i tot idíl·liques d'altres cercles acadèmics (vegeu 2.1). La sociolingüística catalana en general continua essent molt reticent al terme *bilingüisme*, substituït per *plurilingüisme*, *multilingüisme* o *poliglòtisme* (Vallverdú 1991).

Per la seva banda, Vallverdú (2000, p. 209-211) fa cinc constatacions sobre la sociolingüística actual: primerament, que es vol negar l'evidència del bilingüisme; en segon lloc, pel que fa a un dels termes més tractats en una primera època, el de diglòssia, està convençut que no duu enlloc; tercerament, que en vint anys s'han publicat més de dos-cents títols; en quart lloc, que el concepte de *normalització*

12. Vallverdú (1991) remarca el fet que al *Boletín de la Real Academia Española*, entre 1964-1984, només ha trobat set articles de temes que es puguin considerar sociolingüístics.

genera menys unanimitats i, finalment, que hi ha una nova onada de recerques: etnografia de la comunicació, anàlisi conversacional, pragmàtica, variacionisme i psicologia social.¹³

2.3.2. L'ESCOLA VALENCIANA

Boix i Payrató (1997, p. 327) es planyen de l'absència d'una tradició consistent perquè ni Aracil ni Ninyoles —segons ells, els dos *maîtres à penser*— no han estat capaços de crear o consolidar una escola o una tradició i no han dirigit cap tesi doctoral dels professors del camp. Tanmateix, considerem que les obres dels sociolingüistes valencians, Amadeu Viana, Guillem Calaforra i Josep J. Conill sí que pertanyen de ple al corrent aracilià i, de fet, són també ben heterodoxos respecte a les de la resta de sociolingüistes catalans.

Vallverdú (1979) considera que hi ha una *escola valenciana*. Per la seva banda, Strubell (1982, p. 72) parla de dues escoles separades: Barcelona i València. El mateix Vallverdú (1994a, p. 14) torna a parlar de *l'escola valenciana*:

Suivent la tradition de conflit linguistique de l'«école valencienne» non seulement la quasi totalité des manuels ou des synthèses de sociolinguistique, que nous verrons plus tard, mais aussi certains travaux plus spécifiques comme par exemple les études de l'Occitan Henri Boyer...

Boix i Vila (1998, p. 35) consideren que les aportacions valencianes són les més decisives, però matisen aquesta evidència amb un «probablement»:

Podem assenyalar dos centres d'innovació sociolingüística en aquest període, l'un situat a València, l'altre a Barcelona. D'aquests dos, és probablement de València d'on sortiran les propostes que han donat més personalitat a la sociolingüística catalana.

Ens sembla totalment clara la importància de l'aportació valenciana i, concretament, la d'Aracil, sense cap necessitat de matis. De fet, nosaltres no creiem pas que es pugui parlar de dues escoles, atès que han estat autors valencians (Aracil i Ninyoles) qui han fet les principals aportacions a la disciplina. Aquesta afirmació no menysvalora el treball dels altres sociolingüistes, però en honor a la veritat, la transcendència de les seves aportacions no és comparable, especialment, a l'obra araciliana.

13. El mateix Vallverdú (1994a, p. 26) escriu: «En effet, je ne connais pas une autre discipline où l'ignorance mutuelle entre les chercheurs et la disqualification systématique pour cause de différences idéologiques fonctionnent de façon si néfaste qu'entre certains sociolinguistes catalans.» Una família no gaire ben avinguda, doncs.

Així, doncs, si fem un balanç geogràfic de la nostra disciplina ens adonarem que la *sociolingüística catalana* és valenciana, perquè des de València ha sortit el pensament (la teoria) i a Catalunya se n'ha fet l'aplicació, massa sovint allunyada de la intenció que l'havia motivada... De retruc, també a la resta dels Països Catalans s'ha estès, encara que en diferent intensitat, la mateixa implementació duta a terme a Catalunya.

2.3.3. TERMES I TEMES

El marc teòric dels processos de substitució lingüística —possiblement de filiació americana, però proposat a casa nostra per Aracil— ha estat actualment acceptat de manera unànime.

2.3.3.1. *La diversificació*

Hem d'assenyalar que les nombroses caracteritzacions de la nostra sociolingüística segueixen, en general, una estructura molt semblant (una anàlisi terminològica que impedeix captar la complexitat de les aportacions a la disciplina) i repeteixen els mateixos tòpics sobre els iniciadors, el compromís, les influències, etc. És molt significatiu el fet que s'hagi centrat en els termes i que no se n'hagi tingut una visió més de conjunt.¹⁴ No cal dir que els termes són més fàcilment *detectables* que les idees; per aquesta raó, tota la proposta d'Aracil d'una sociolingüística general no s'ha comprès bé ni s'ha tematitzat... I això que l'expressió *sociolingüística general* apareix clarament formulada en els seus escrits; tot i així, només Vallverdú i Kremnitz la tracten detingudament, però no mereix una entrada com els termes *bilingüisme*, *diglòssia* i *conflicte lingüístic*.¹⁵ Aquesta importància de la terminologia té relació amb el seguidisme, si bé crític, de la sociolingüística americana. És a dir, amb la voluntat més d'adaptar que d'innovar.

Maria Grossmann (1990, p. 89) afegeix altres temes a més dels que s'esmenten habitualment:

14. El mateix Vallverdú (1979, p. 652) ho reconeixia: «Sóc conscient que amb aquesta succinta discussió de tres nocions de sociologia lingüística —per més importants que siguin— no és possible de donar una visió de conjunt i justa de la sociolingüística catalana i de l'abast de les seves aportacions.»

15. Vallverdú (1979, p. 652) escriu unes paraules que esdevindran profètiques atès que les anàlisis de la sociolingüística als nostres països han pres el concepte de diversificació i dues de les direccions que hi assenyalà:

«Personalment crec que la investigació i el nostre país hi sortirien guanyant si els interessos dels sociolingüistes catalans es diversifiquessin sense desatendre la sociologia lingüística, tant en la direcció de l'etnografia del parlar i de la lingüística sociològica com en el de la sociolingüística general.» Malauradament, en el de la sociolingüística general, no li n'han fet cas....

Els temes principals que la sociolingüística catalana planteja són: gènesi històrica i vicissituds del conflicte lingüístic entre català i espanyol (o francès), les seves imbricacions amb factors socio-econòmics, ideològico-polítics i socio-psicològics; característiques del repertori lingüístic de les comunitats catalanoparlants: bilingüisme, diglòssia, motivacions i canvi d'idioma; problemes lligats a la política lingüística i a la seva planificació inherent: immigració, educació lingüística, mitjans de comunicació de massa, etc.; consciència lingüística i actituds dels parlants.

Cap al 1997 sembla que s'esgota aquest model de resseguir els termes i les noves publicacions introdueixen el concepte de *diversificació temàtica* com un aspecte positiu. Segons els autors del darrer manual de la matèria (Boix i Vila, 1998) es passa de la sociolingüística del conflicte a la diversitat de les aproximacions sociolingüístiques, com ara les relacionades amb la psicologia social del llenguatge, l'antropologia lingüística, la variació lingüística, la pragmàtica, l'anàlisi del discurs, l'economia i l'ús lingüístic, la geografia, la demografia, la teoria de la tria racional, el sexisme, les varietats socials, la situació ecològica, els repertoris lingüístics, la transmissió lingüística, els joves i l'educació (la immersió), les ideologies lingüístiques i les actituds, el futur de les llengües, les varietats del català, etc. Tanmateix, nosaltres (i també, com veurem a l'apartat 3, el mateix Boix, ara juntament amb Payrató, 1997, p. 327) percebem aquesta diversificació com una dispersió que no innova sinó que imita.¹⁶

De fet, podem dir, que el que Kuhn anomenava *matriu disciplinària* en el nostre context està bàsicament influït per les aportacions d'Aracil, tant en les *generalitzacions simbòliques*, com en els *models*, com en els *exemplars*. Ens agradaria pensar que aquest és el motiu principal pel qual no se'l sol citar tant com s'empren les seves idees: perquè ja ha esdevingut el *puzzle* amb què els sociolingüistes juguen (el joc normal o la *ciència normal*, si ho descrivim amb la primera terminologia kuhniana). La diversificació és, doncs, una dispersió de les peces del trencaclosques disciplinari que desplaça l'atenció de les peces centrals, que ja han estat massa tractades, a les peces de les zones circumdants lligades amb altres disciplines, però que encara no arriben a crear una nova matriu disciplinària.

2.3.3.2. *Recerques empíriques sobre els usos lingüístics: cinc canvis importants*

Si ens centrem en les recerques empíriques, a grans trets, podríem dir que hi ha hagut cinc menes de canvi. En primer lloc, d'una preocupació pel grau d'asso-

16. Constatem que aquesta diversificació ha estat més aviat tallar una xarxa en trossos. De fet, s'ha passat d'una estructura en retícula proposada per Aracil a una estructura arbòria.

liment de les quatre habilitats lingüístiques dels habitants del domini (proporcionades per les operacions censals) s'ha passat a un interès creixent per l'ús. En segon lloc, d'un enfocament centrat exclusivament en el català s'han considerat també les interaccions amb la resta de llengües: castellà, anglès i les llengües dels immigrants més recents.¹⁷ En tercer lloc, s'ha passat d'una atenció als usos institucionals a un interès creixent en els anomenats *usos interpersonal*s. En quart lloc, pel que fa a la tipologia de les dades, també s'han iniciat recerques que se centren en els usos observats i no tan sols en els declarats.

Finalment, continuant des d'aquesta perspectiva global, una evolució que no ha assenyalat cap autor, atès que és un procés en curs, és el pas del marc teòric de les *actituds lingüístiques*, que ha estat el model predominant de les recerques empíriques, al de les *representacions socials*. No amagarem pas la nostra responsabilitat en aquest canvi, atès que fa més de quinze anys que hi estem treballant i, d'una banda, en la nostra tesi doctoral (Querol, 1999) hi vam dedicar una cinquantena de pàgines, de l'altra, nombrosos treballs nostres tenen aquest sintagma en el títol (Querol, 2006, 2005, 2004a, 2004b, 2003a, 2003b, 2002, 2001 i 2000) i d'altres que no l'hi tenen i que també tracten les representacions socials. De la mateixa manera, les altres dues variables proposades per nosaltres per a explicar els usos lingüístics (les xarxes socials¹⁸ i del grup de referència¹⁹) també comencen a emprar-se en alguns escrits i es veuen com unes bones dreceres metodològiques per les quals, possiblement, es triscarà en un futur proper.

2.3.3.2.1. Les dades seriades i les dades no serioses

Deixant de banda els estudis del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS) del 1991 i del 2001, les enquestes sobre usos lingüístics que abastin tota la població són massa recents a casa nostra, excepte en dos territoris. En primer lloc, al País Valencià, que es va iniciar la sèrie el 1985 i s'ha continuat els anys 1989, 1992 i 1995 fins al moment actual, en què en dos anys hi ha hagut dues enquestes: la de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), el 2004 i la de la

17. En relació amb aquest canvi, vam assenyalar la necessitat d'un ternari model d'anàlisi a Querol (1993).

18. Albert Fabà (2003, p. 185 i 208-209) explicita, d'una banda, la importància de considerar les xarxes socials i, de l'altra, que ha estat la nostra aportació, la que l'ha fet adonar de la conveniència de considerar aquesta variable. Hi valora la proposta molt positivament i l'anomena en el títol d'un epígraf «El model de Querol». Dos altres autors, Natxo Sorolla i F. Xavier Vila (2004, p. 122 i 124), en un article titulat «La investigació dels usos lingüístics als territoris de llengua catalana», també en comenten el model i assenyalen la importància d'emprar les xarxes socials per entendre els usos lingüístics.

19. Albert Bastardas, en els seus darrers escrits, esmenta sovint la importància d'aquesta variable del nostre model.

Conselleria de Cultura, el 2005. En segon lloc, a Andorra s'ha passat més recentment (1995, 1999, 2003) *Usos i coneixements lingüístics de la població d'Andorra*.²⁰

A la darrera època del desaparegut Institut de Sociolingüística Catalana, s'han posat les bases per a estudis longitudinals a la població general, tant de Catalunya com de la resta de Països Catalans. D'una banda, el 2003 s'ha dut a terme per primera vegada una operació estadística a tots els territoris excepte al País Valencià; tanmateix es podran aprofitar les dades de l'AVL.²¹ Es preveu que cada quatre anys es tornin a passar. De l'altra, també s'han posat les bases per a obtenir informació periòdica (cada quatre anys) dels principals àmbits d'ús organitzats en el Sistema d'Indicadors Lingüístics.²²

Pel que fa a Catalunya, *l'Enquesta sobre usos orals del català* (EUOC) del 1997 és l'únic precedent —i encara resta inèdit— de l'enquesta, que acabem d'esmentar en el paràgraf anterior, passada l'any 2003 (Torres, 2005) que no té exactament el mateix qüestionari però que permet fer comparacions. El fet més important és que està garantida la nova onada el 2007 perquè així consta al Pla Estadístic de Catalunya.²³ D'altra banda, *El Panel de desigualtats socials a Catalunya* (Pineda, 2005) recull un apartat de vuit preguntes sobre les llengües. La primera onada es va iniciar el 2001 i anualment se'n fa una de nova. El fet que s'enquesti sempre les mateixes persones converteix aquesta recerca en l'única que ho fa i, per tant, en un instrument molt eficaç per a observar els canvis que es donen en uns mateixos individus. Ara bé, aquests canvis possiblement seran molt lleus d'un any a un altre, per aquest motiu el més interessant serà l'evolució en un termini més llarg.

Respecte a les Illes Balears, l'any 1991, l'Institut d'Estudis Avançats de les Illes Balears va promoure l'elaboració d'una enquesta sobre coneixements i usos lingüístics que havia d'abraçar tota l'àrea lingüística, encara que finalment només es va aplicar als tres territoris més poblats. L'any 2002, per encàrrec de la Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears es va passar la *Tercera encuesta básica*, que inclou altres aspectes a més del lingüístic.²⁴ El 2003 es va passar, l'enquesta esmentada, com a la resta del domini lingüístic.

Pel que fa a dades seriades d'un sector de la població, de l'escolaritzada d'aproximadament setze anys, en disposem de Catalunya del 1993, 2000 i 2004; i també, emprant el mateix qüestionari, de la resta de Països Catalans (País Valen-

20. Per a més informació en línia, consulteu M. Pujol i M. Badia (2002).

21. Per a una explicació detallada de tot el projecte, vegeu la introducció escrita per nosaltres a Querol (2006a).

22. Per a una descripció del SIL, vegeu Solé (2003).

23. Per a una informació exhaustiva, vegeu Joaquim Torres (1988 i 2003).

24. També podeu consultar en línia Joan-Albert Villaverde (2002).

cià, 1998; les Illes Balears, 2001; Andorra, 2002; la Franja, l'Alguer i la Catalunya Nord, 2004).²⁵

Un altre tipus de dades (i molt sovint sense necessitat de resultats fefaents) el proporciona l'obsessió pel futur del català, amb freqüents petits debats, que té punts d'inflexió forts amb la periodicitat d'una dècada. Tothom pot dir-hi la seva i no sabem fins a quin punt obtenen l'efecte que pretenen els seus promotors: esperonar els parlants perquè no passi el que ells prediuen que s'esdevindrà... No ens hi entretindrem més, però n'hem volgut deixar constància perquè són discursos ben significatius.²⁶

3. *Cap on va la nostra sociolingüística?*

Si continuem amb les dades seriades, es podria esperar que els diferents governs dels nostres territoris tornessin a passar el mateix qüestionari quatre anys més tard, és a dir, l'any 2007, i així es podrien tenir noves dades, imprescindibles per a tota anàlisi i planificació. Molt possiblement augmentarà l'interès creixent per la demolingüística, fet que ha millorat la formació d'alguns sociolingüistes.

Si ens centrem en qüestions més generals, veurem fins a quin punt les crítiques que s'han fet a la nostra sociolingüística contribuiran a esmenar aquests punts febles. En primer lloc, Vallverdú (1994a, p. 26) ha criticat que la sociolingüística feta aquí no es compari amb altres situacions semblants a la nostra. En segon lloc, Boix i Payrató (1997, p. 323) comentant l'article d'Aracil (1986), i tot tractant el tema de la imaginació sociolingüística, parafrasejant aquest autor, assenyalen la manca d'idees davant de tantes dades.²⁷ Més avall escriuen: «We find a few theories, and a few short essays if we loock hard» (Boix i Payrató, 1997, p. 334). Per a ells els problemes són tres: la manca d'organització, la manca de recursos i la pressió institucional per a catalanitzar Catalunya. Aquests dos mateixos autors reconeixen que la diversitat, que ells havien proposat per a caracteritzar la *sociolingüística catalana* el 1994 esdevé dispersió: «This diversity often turns into dispersion, and above all into competition between researchers and universities for resources which are always limited.» (Boix i Payrató, 1997, p. 327). També s'adonen que una de les conseqüències del compromís és que tot el que té la flaire de

25. Aquestes tres darreres enquestes i Catalunya 2000 s'han fet amb el suport de la Direcció General / Secretaria de Política Lingüística. De la resta, hem comptat amb l'ajut dels diferents governs. Per a conèixer-ne els resultats, podeu consultar entre altres molts articles: Querol (2005, 2004b, 2003b, 2002 i 2001) i el llibre Querol (2000).

26. Per a una reflexió ben penetrant, vegeu Conill (2004 b).

27. Aracil, en els seus seminaris, havia afirmat que s'havia passat d'una sociolingüística amb idees i sense dades, a una altra amb dades, però sense idees.

català, tot es considera sociolingüística. Al seu parer, la major part dels estudis que es fan són macrosociolingüístics. Assenyalen que hi ha una absència quasi total de sociolingüística social, generacional i, especialment, de varietats de gènere en català i de varietats tècniques. I consideren que hi cal una supervisió axiològica i epistemològica. Finalment, comenten la manca de crítica, la dicotomia nosaltres/ells, la poca preocupació per la metodologia i el fet que es construeixen poques teories explicatives.

Josep J. Conill (2003, p. 6) també assenjala la manca de reflexió teòrica i de crítica. Tot parlant d'Aracil, escriu:²⁸

Una confirmació indirecta de la seva funció de pioner en aquest àmbit la trobem, sens dubte, en les repercussions negatives que el seu distanciament de la sociolingüística ha tingut sobre la producció local, afectada a hores d'ara per una pèrdua general de la consciència crítica i una vacuïtat teòrica alarmanant. Si a tot això afegim la pressa que bona part dels sociolingüistes catalans han mostrat a l'hora d'oferir els seus serveis «tècnics» als manaires de torn, obtindrem una visió prou ajustada d'un galdós panorama —que habitualment hom tracta de dissimular alludint a un suposat «procés d'institucionalització».

Nosaltres hi afegiríem dos temes més, que són dues mancances: la de reflexió metateorètica i la de desenvolupament de la *sociolingüística del dir*. En primer lloc, la manca d'una reflexió metateorètica que concebi la disciplina o subdisciplina des dels punts de vista de la filosofia de la ciència: *paradigma* o *matriu disciplinària* (Kuhn)²⁹ o bé des del nivell dels *models* de recerca. La necessitat d'aquesta mena reflexió, al nostre parer, és evident perquè el pas de les anàlisis terminològiques —deslligades de tot marc teòric— a la concepció de la disciplina com un tot organitzat és el pas d'una estructura arbòria (del llistat), en la qual els diferents nivells no estan relacionats a una estructura de xarxa, de retícula, en què tots els elements estan interconnectats. El mateix Aracil (1983, p. 70) ho ha expressat molt clarament parlant en general: «En comptes de compilar una llista, hauríem de traçar una xarxa —i potser no sabríem per on començar.»

Contrasta encara més aquesta mancança si tenim en compte que Aracil ha reflexionat força sobre els paradigmes. Recordem el seu article «Prehistòria de la sociolingüística» (1971), «Sociolingüística: revolució i paradigma (1974)», «Educació i sociolingüística» (1974), «Les etapes epistemològiques del pensament sociolingüístic» (1980), «Sobre el tràfec de models» (1983), etc. Així, el que s'ha

28. Aquest concepte d'*institucionalització*, el va introduir Kremnitz (1979, p. 149-154) en el nostre àmbit de reflexió per caracteritzar la darrera època del Grup Català de Sociolingüística.

29. O, si voleu, *programa d'investigació* (Lakatos), *tradició d'investigació* (Laudan), *lògica d'investigació* i *lògica del descobriment* (Popper), *episteme* de Foucault, etcètera.

deixat fora de l'anàlisi ha estat aquest nivell superior de reflexió. Sembla que el paradigma gran no cap en el paradigma petit...³⁰

En segon lloc, la manca de desenvolupament del que Aracil anomenava la *sociolingüística del dir*, de la qual era dels pocs practicants. Hem de recordar que la va introduir a l'ensenyament universitari, l'any 1981, en l'assignatura de català col·loquial. Alturo (2003, p. 3-4), en referir-se a l'article «Remarques al projecte *Manual de llengua catalana*», escriu:

En un article escrit el 1978, que es publica per primera vegada el 1982, Aracil dóna a conèixer algunes de les tradicions que han configurat la pragmàtica moderna: els estudis del discurs francòfons i anglòfons, l'etnografia de la parla de Hymes, el funcionalisme de Halliday, la retòrica comparativa de Kaplan, la filosofia del llenguatge d'Austin i Searle, les recerques de Bernstein sobre els codis elaborat i restringit, la sociologia de la vida quotidiana i del sentit comú (Shutz, Berger) i l'etnometodologia (Cicourel, Garfinkel, Goffman). Per a Aracil, aquests corrents d'investigació haurien de contribuir a la configuració d'una nova disciplina autònoma («nova» en l'àmbit de la lingüística catalana) que s'hauria d'ocupar dels usos lingüístics en els diversos contextos comunicatius i que tindria com a unitat de treball el discurs o text. L'article d'Aracil enceta un debat en què participen, almenys, tres altres autors: Salvador (1984a,c), Viana (1986) i Payrató (1988). Salvador (1984a,c) manifesta el seu acord general amb les propostes d'Aracil i proposa el que podrien ser les bases d'aquest nou camp epistemològic: la sociolingüística, la semiòtica, la filosofia del llenguatge, la lingüística del text i la teoria literària. Salvador presenta aquest camp com un «programa d'investigació» interdisciplinari i evita fer una proposta definitiva sobre el terme que l'hauria de denominar, encara que manifesta la seva simpatia pel terme *estilística*, que havia proposat Aracil.

Aquesta nova disciplina és la xarxa que acabàvem de citar i a què ja hem fet referència en dues ocasions més. Recordem que Kremnitz (1982, p. 24) deia que Aracil proposava la integració de la sociolingüística i de la lingüística que esdevindria, al seu parer, una ciència de la comunicació humana.

Per anar acabant, ens hem de demanar fins a quin punt les tendències esmentades continuaran en la nostra sociolingüística. Creiem que, en principi, no hi ha indicis que s'hi hagin de produir canvis substancials, especialment en aquells factors de caire estructural (manca d'organització i de recursos, pressió institucional per a catalanitzar Catalunya, manca de crítica, maniqueisme...). Pel que fa als

30. Nosaltres havíem reflexionat sobre els paradigmes de la sociolingüística a (Querol, 1993) i relacionats amb els de la sociologia, a la nostra tesi doctoral (1999), que es poden llegir a Querol (2000, p. 21-43). També Guillem Calaforra (1999) planteja obertament aquestes qüestions al llarg de tot el seu llibre, especialment en la introducció i en el primer capítol, que també havia tractat molt encertadament a Calaforra (1993).

més relacionats amb les característiques del paradigma, com veiem, amb només un aprofundiment en l'*opus* aracilià s'evitarien en bona mesura les tendències assenyalades per Boix i Payrató (1997, p. 334). Segons el nostre parer, fóra convenient, però, concebre un model teòric explicatiu global o més global: una teoria d'abast mitjà que l'obra d'Aracil no ha arribat a desenvolupar.

La reflexió sobre l'estatus paradigmàtic de la sociolingüística ens faria adonar de la jerarquia entre els temes estudiats i, per tant, de les metonímies errònies, habituals i generalitzades. Així s'esglaonarien els àmbits i els temes de la sociolingüística general d'una manera coherent: la història de les *llengües nacionals* és l'àmbit més ampli de reflexió dins del qual, de manera correlativa, se situen els estudis sobre la minorització lingüística. És, òbviament, el context que duu, d'una banda, unes llengües a normalitzar-se i, de l'altra, unes altres llengües a ser substituïdes.³¹

Podríem dir, doncs, que els estudis sobre la minorització han minoritzat també el seu àmbit d'estudi perdent de vista (tot capficant-se en el propi desig de normalització) com correlativament, unes altres llengües han reeixit a ser normalitzades. A Querol (1993) situàvem aquest tipus d'estudi dins del paradigma monari (i, per tant, monista).³² Així, veiem una de les conseqüències de la interposició, en aquest cas, una interposició epistemològica de la llengua minoritzada. Una interposició, doncs, inversa, perquè no és pas la llengua dominant la que s'hi interposa.

Si només iniciéssim una sociologia de la sociolingüística feta als Països Catalans —i, possiblement, de totes les sociolingüístiques sobre les llengües minoritzades—, ens adonaríem que el caràcter estructuralment militant que l'ha originada (per a superar una situació de desigualtat manifesta) la llasta de manera notable perquè va lligada a la ideologia que l'ha esperonada. Així, les contradiccions de la ideologia catalanista se sofreixen en la pràctica sociolingüística. I el pols entre una ideologia essencialista de caràcter historicista i un discurs més acostat a la realitat també té el reflex, implícit o explícit, en els escrits sociolingüístics i en les accions dels seus autors, per als quals, el fet que s'analitzin aquests discursos no és acceptat de bon grat. I justament això és el que ha fet el darrer Aracil; i possiblement una de les principals raons del rebuig i dels intents d'ignorar la

31. Josep J. Conill (2004, p. 162 i 177) ha assenyalat molt encertadament aquest fet i ha afirmat que sent conscients d'aquestes relacions s'evitaria la tendència a considerar que l'estudi de la minorització és la totalitat de la sociolingüística. Encara que això no significa que l'enfocament de la sociolingüística general hagi de ser històric, com ell mateix ens ha puntualitzat en llegir aquest text. Li volem agrair tots els seus comentaris i els fils intel·ligents de desenvolupament que ens ha suggerit, tot i que no els hàgim pogut incorporar tots perquè hauríem fet la madeixa massa grossa.

32. Agraeixo al Guillem Calaforra que m'hagi recordat la relació entre *monari* i *monista*, i també el fet d'haver-me fet saber les seves interessants reflexions a propòsit d'aquest escrit, encara que només hagi pogut incorporar la referència a la ciència normal, perquè d'haver-ho fet amb totes, l'haurien allargat massa.

producció araciliana sigui el fet d'haver pres com a corpus d'estudi de la *sociolingüística del dir* el catalanisme com a ideologia.³³

Ara bé, estem segurs que amb la incorporació de nous sociolingüistes amb formació no filològica, que vinguin de camps com la sociologia, la psicologia social, la psicologia, l'antropologia, etc. les recerques prendran uns altres enfocaments. I també estem segurs d'una altra cosa: aquests enfocaments tendiran a ser multidisciplinaris i multiestratègics, combinaran tècniques qualitatives i quantitatives i seran molt més complexos. Hi haurà una millor formació en tècniques de recerca i en estadística. I temes com les xarxes socials seran objecte comú d'investigació. També les possibilitats que obre la simulació, de ben segur que s'aprofitaran.

Considerem que podem entendre l'evolució de la sociolingüística feta aquí aplicant el model amb què hem pretès explicar els usos lingüístics, que està inspirat en la teoria de les catàstrofes (Querol, 1997, 1999 i 2000).³⁴ Proposem que hi ha dos grans pols, dos *atractors*: la representació d'una sociolingüística particularista i la representació de la sociolingüística general. Però hi ha dos factors més que intervenen en aquesta configuració: un factor *de biaix* (que és el *grup de referència*, el grup al qual els autors prenen com a model) i un factor de *compromís* que és la *xarxa social* a qui va dirigida la seva producció. Per tant, la sociolingüística feta aquí es configura segons el joc de forces dels factors exposats.

Si comencem per la tensió entre els *atractors* d'una concepció particularista o d'una concepció general, veiem que la corda s'estira més fort de la banda del particularisme. Pel que fa al *grup de referència*, considerem que és cada vegada més especialitzat: es vol fer una producció semblant a la del corrent específic que se segueix. Finalment, la força de la *xarxa social* és molt considerable atès que el públic al qual es dirigeix la producció és un lector local. Hem comprovat aquesta força pel gran control que hi exerceix: un mateix autor arriba a fer afirmacions contraposades depenent de la llengua en què escriu... Quan no s'escriu en català, els autors s'expressen més lliurement, com heu tingut ocasió de veure en les citacions que hem reportat en aquests fulls.³⁵

Justament aquestes tendències són, entre altres que ja hem apuntat, la causa i la conseqüència de la poca valoració de l'obra d'Aracil perquè se situa en el pol

33. Josep J. Conill (2003, p. 167) en dona les raons: «No meu entender, tais críticas partem d'uma dupla motivação, simultaneamente teórica e biográfica. Por uma parte caberia considerá-las um simples desenvolvimento consequente dos posicionamentos mantidos sobre o processo de minorização linguística. Mas por outra, constituem também uma reação contra os intentos de apropriação da investigação sociolinguística por parte de certos sectores do catalanismo, que pretendiam assim dotar-se de uma coarctada “científica”.»

34. Per a una explicació més detallada, podeu consultar Querol (2006b), on també fem una classificació dels principals articles que parlen de la sociolingüística produïda aquí.

35. Recordem també que (Boix i Payrató, 1997, p. 327) havien assenyalat la pressió institucional per a catalanitzar Catalunya i que tot el que tenia la flair de català, tot es considerava sociolingüística.

oposat. Ens agrada pensar que s'aturarà la falsificació històrica, tan comuna a casa nostra, que Aracil tindrà el lloc que li pertoca i que s'aprofitaran millor les seves aportacions. D'altra banda, ens agradaria que la sociolingüística feta als nostres països reprengués el caràcter innovador i pioner i l'ambició teòrica que ha tingut als seus inicis, per tant, que fos molt més general, més explicativa, més cohesionada i, ja posats a demanar, que arribés, en alguna mesura, a ser, de manera ben fonamentada, predictiva. Que sabés, doncs, conjugar alhora les idees i les dades i passés a una tercera etapa superant els períodes presociolingüístic i aracilià.³⁶ La continuïtat de l'escola valenciana podria ser una possibilitat d'acompliment d'aquests desitjos més teòrics, com hem pogut comprovar amb les citacions dels seus membres més joves, encara que tant hi faria d'on provinguessin.

5. Bibliografia

- ALPERA, Lluís. «Conciencia y normalización lingüística en el País Valenciano». A: PORQUERAS-MAYO, A.; ROJAS, C. [ed.]. *Filología y crítica hispánica*. Homenatge a F. Sánchez Escibano. Madrid: Alcalá, 1969, p. 335-345.
- ALTURO, Núria. «La pragmàtica en la tradició (socio)lingüística catalana». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03hivern/docs/alturo.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- ARACIL, Lluís V. «Comunidad nacional, comunidad supranacional», *Diàleg* [València: Facultat de Dret], núm 6 (juny 1962a), s. p. (8 pàgines).
- «El conflicto lingüístico valenciano», 1962b. [Inèdit, presentat als Jocs Florals de València organitzats per Lo Rat Penat, amb lema «Canemàs» i premiat amb un guardó instituït per la Fundació Gaetà Huguet]
- «Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe Nouvelle», comunicació presentada al Centre Européen Universitaire de Nancy, 1965. Trad. occitana a: *Lo bilinguisme coma mite*, Tolosa, 1982. (A tots). Trad. cat. a: *Papers de sociolingüística*. Barcelona: La Magrana, 1982. Trad. basca a *Lluís Aracilen idazlan hautatuak*. Bilbao: Udako Euskal Unibersitatea, 1998.
- «A Valencian dilemma / Un dilema valencià». *Identity Magazine* [Cambridge, Mass.; València], núm. 24 (1966), p. 17-29.
- «Notes sobre un segle de vida valenciana». *Serra d'Or* [Barcelona], vol. VIII, núm. 6 (juny 1996), p. 20 [460] - 21 [461].
- *Sociolingüística: un nou enfocament*. Memòria presentada per a la Bossa Llibres a l'Abast. València, 1967a. 67 p. [Inèdit]
- «Joan Fuster: *Nosotros los valencianos*». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 156 (novembre-desembre 1967b), p. 310-312.
- «Einar Haugen: *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 156 (novembre-desembre 1967c), p. 323-325.

36. A Querol (2006b) hem proposat aquesta periodització de la sociolingüística feta aquí. Com hem vist a l'apartat en què tractàvem la diversificació, encara no ha quallat un plantejament substancialment diferent a l'aracilià.

- ARACIL, Lluís V. «Introducció». A: ESCALANTE, Eduard. *Les xiques de l'entresuelo. Tres forasters de Madrid*. València: Lavínia, 1968a. (Garbí), p. 9-88.
- «Més enllà de la lingüística». *Serra d'Or* [Barcelona], núm. 103 [tom x] (abril 1968b), p. 65 [305] - 66 [306].
- *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions dels Països Catalans, 1983.
- «“Llengua nacional”: una crisi sense crítica?». *Límits*, núm. 1 (1986), p. 9-23.
- *Do latim às línguas nacionais: introdução à História Social das Línguas Europeias*, Santiago de Compostella: Associação de Amizade Galiza-Portugal, 2004. [A cura d'Ângelo Cristóvão i Josep J. Conill. Aquest darrer també hi presenta un estudi sobre la sociologia d'Aracil i la bibliografia general més completa sobre aquest autor]
- ARGENTER, Joan A. «Lingüística i sociolingüística: reflexions metodològiques». *Els Marges*, núm. 13 (1978), p. 77-88.
- AYMÀ, Josep. M. *Hitzkuntz normalizazioari buruz esaten ez dena*. Donostia: Habe, 1996. [Original: *Allò que no se sol dir de la normalització lingüística*. Barcelona: Empúries, 1992]
- BADIA, Antoni M. *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1964.
- *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística*. Barcelona: Edicions 62, 1969.
- «Entorn de la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 1 (1977), p. 15-35.
- BERNARDÓ, Domènec J. «Uns problemes epistemològics a l'entorn d'un curs de sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 8 (1990), p. 25-26.
- «La sociolinguistique catalane existe peut-être encore (si elle a jamais existé)... mais je ne l'ai pas rencontrée». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994), p. 19.
- BOIX, Emili. «La sociolinguistique européenne dès la Méditerranée catalane», *Sociolinguística*. núm. 14 (2000), p. 148-152.
- BOIX, Emili; PAYRATÓ, Lluís. «Una panoràmica bibliogràfica de la sociolingüística i la pragmàtica catalanes recents (1989-1993)». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 12 (1994), p. 107-129.
- «An Overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)». *Catalan Review*, vol. ix, núm. 2 (1995), p. 317-403.
- BOIX, Emili; VILA, F. Xavier. *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona, Ariel Lingüística, 1998.
- BOYER, Henri. «Sociolinguistique et politique linguistique. L'exemple catalan». A: BOYER, Henri; DUMONT, Pierre. *Études de linguistique appliquée*. París: Didier Erudition, 1987.
- CALAFORRA, Guillem. «La construcció del pensament sociolingüístic». *L'Horabaixa* [València], núm. 7 (1993), p. 25-35
- *Paraules idees i accions: Reflexions «sociològiques» per a lingüistes*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- CONILL, Josep J. «Dizer o sentido: uma aproximação à sociologia de Lluís V. Aracil». A: ARACIL, Lluís V. *Do latim às línguas nacionais: introdução à História Social das Línguas Europeias*, Santiago de Compostella: Associação de Amizade Galiza-Portugal, 2004a, p.143-189.

- CONILL, Josep J. «Escatologia i sociolingüística: el futur del català en una doble perspectiva». *Estudios Catalanes: Revista Internacional de Lengua, Literatura y Cultura Catalana* [Santa Fe (Argentina): Universidad Nacional del Litoral], any 2, núm. 2 (2004b), p. 19-31.
- «Un sociòleg en conflicte: el darrer Aracil». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 19 (2006). [En premsa].
- FABÀ, Albert. «L'ús interpersonal del català i altres variables sociolingüístiques. Assaig d'un model interpretatiu. El cas de Santa Coloma de Gramenet». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40 (desembre 2003), p. 185-229.
- GARÍ, Joan. «El bilingüisme segons Aracil». A: *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura*. Borriana: Agrupació Borriana de Cultura, 1990, p. 55-68.
- GROSSMANN, Maria. «La sociolingüística als Països Catalans». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 8 (1990), p. 89-112.
- JODELET, Denise. «Représentations sociales: un domaine en expansion». A: *Les représentations sociales*. París: Presses Universitaires de France, 1989.
- KREMnitz, Georg. «La sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 3 (1980a), p. 135-157.
- «Démarche et particularités de la sociolinguistique catalane». A: GARDIN, B.; MARCELLESI, J. B. *Sociolinguistique: Approches, théories, pratiques*. Actes del Colloqui organitzat per la GRECO. París: Presses Universitaires de France, 1980b.
- «La sociolinguistique dans les états français et espagnol». A: DITTMAR, Norbert; SCHLIEBEN-LANGE, Brigitte. *La sociolinguistique dans les pays de langue romane*. Tübingen: Gunter Narr, 1982.
- MACKEY, William. F. «Consideracions sobre la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], 6 (1986), p. 21-31.
- MELIÀ, Joan. «La sociolingüística catalana». *Diario de Barcelona* (13 maig 1973), p. 4.
- MONTOYA, Brauli; GIMENO, Francesc. «Status quaestionis: sociolingüística catalana». A: *Actas del Congreso Internacional de la ALFAL I, UNAM*. Mèxic, 1996.
- NINYOLES, Rafael Lluís. «Consciència lingüística: vells tabús, noves exigències». *Serra d'Or*, 120 (1969a), p.31-32 [623-624].
- *Conflicte lingüístic valencià*. València: Tres i Quatre, 1969b.
- *Struttura sociale e politica lingüística*. Roma: Armando Armando, 1990.
- PAYRATÓ, Lluís. «L'entorn pragmàtic: de corrents i perspectives». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03hivern/docs/payrato.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- PINEDA, Laia [et al.]. *Estructura social i desigualtats a Catalunya*. Barcelona: Mediterrània, 2005. 2 v.
- PRADILLA, Miquel Àngel. «Les representacions del variacionisme en l'àmbit de la llengua catalana. Transferències i transaccions». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 12 (tardor 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03tardor/docs/pradilla.pdf>> [Consulta: 12 gener 2006]
- PUIG, Gentil. «La projecció exterior de la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994), p. 21-30.
- PUJOL, Marta; BADIA, Montserrat. «Els estudis impulsats per l'Administració andorrana com a punt de referència per a la planificació lingüística». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 13 (hivern 2002). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02hivern/catalana/pujol.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]

- QUEROL, Ernest. «Models en contacte: anàlisi dels estudis sobre les relacions interlingüístiques». A: *Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Alacant; Elx, 1993, p. 87-96.
- «Un nou model per a l'estudi del comportament lingüístic: La teoria de les catàstrofes». *Caplletra*, núm. 21 (1997), p. 161-184.
- *Cap a un nou marc teòric per a l'estudi de les variables dels processos de substitució lingüística*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1999. (Tesis Doctorals Microfitxades; 3568)
- *Els valencians i el valencià: usos i representacions socials*. Premi d'Investigació Francesc Ferrer Pastor 1999. Paiporta: Denes, 2000.
- «Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a Catalunya (1993-2000)». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 2, (estiu 2001). <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm01estiu/catalana/querolb1_10.htm> [Consulta: 6 gener 2006]
- «Usos i representacions de les llengües a les Illes Balears». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 6 (estiu 2002). <http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02estiu/catalana/querol1_12.htm> [Consulta: 6 gener 2006]
- «Analogies jurídiques per a la sociolingüística: la institució de la representació (substitució i interposició)». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 39 (2003a), p. 119-132.
- «Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a les comarques tarragonines entre el 1993 i el 2000». A: *Una radiografia social de la llengua catalana: Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona 2002*. Tarragona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura; Valls: Cossetània, 2003b, p. 85-93.
- «Demografia, transmissió i representacions de les llengües a la Catalunya actual». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 42 (2004a), p.275-286.
- «Usos i representacions de la llengua a les dues ribes del Sénia». *Beceroles: Lletres de Llengua i Literatura*, núm. 1 (2004b), p. 111-138.
- «Comparació dels usos i les representacions de les llengües a les Illes Balears, Catalunya, el País Valencià i Andorra». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 18 (2005), p. 43-62.
- QUEROL, Ernest [coord.]. *Llengua i societat en els territoris de parla catalana als inicis del segle XXI: Situació sociolingüística a Catalunya, País Valencià, les Illes, Andorra, Catalunya-Nord, la Franja i l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, 2006a. (Estudis; 9) [En premsa]
- «Les representacions de la sociolingüística catalana». *Caplletra* (2006b). [En premsa].
- SOLÉ, Joan. «El Sistema d'Indicadors Lingüístics (SIL): finalitat i característiques generals». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, núm. 11 (estiu 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03estiu/sole.pdf>> [Consulta: 13 gener 2006]
- SOLÉ, Jordi. *Soziolingüistika Gazteentzat*. Bilbao: Udako Euskal Unibertsitatea, 1991. Original: *Sociolingüística per a joves*, València: Publicacions de la Federació d'Entitats Culturals del País Valencià, 1988.
- *Delfi Dalmau: Katalunismo, liberalismo kaj esperantismo*. La suplemento de *Kataluna Esperantismo*, núm. 3 (1998). Traducció a l'esperanto d'un resum de divuit pàgines de *Poliglotisme i raó: El discurs ecoidiomàtic de Delfi Dalmau*. Lleida: Pagès, 1998.
- SOROLLA, NATXO; VILA, F. XAVIER. «Katalanez egiten duten lurraldeetako hizkuntza erabileren ikerketa». *Bat: Soziolingüistika aldizkaria*, núm. 53 (2004), p. 113-127.

- STRUBELL, Miquel. «Catalan sociolinguistics: a brief review of research». *International Journal of Sociology of Language* [Amsterdam], núm. 38 (1982), p. 70-84.
- «Catalan: Castilian». A: JAHR, Ernst H. [ed.]. *Language conflict and language planning*. Vol. 5. Berlín: Mouton de Gruyter, 1993. (Trends in Linguistics Studies and Monographs; 71)
- TORRES, Joaquim. «Les enquestes sociolingüístiques catalanes del 1974 al 1984». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 7 (1988), p. 69.
- «Les enquestes amb contingut sociolingüístic efectuades a Catalunya (1994-2002)». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, 14 (primavera 2003). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm03primavera/catalana/torres.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]
- TORRES, Joaquim [coord.]. *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Publicacions de l'Institut de Sociolingüística Catalana, 2005. (Estudis; 8)
- VALLVERDÚ, Francesc. *L'escriptor català i el problema de la llengua*. Barcelona: Edicions 62, 1968.
- «Algunes aportacions teòriques dels investigadors catalans a la sociolingüística». A: *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* [Andorra, 1979]. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
- *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1980.
- «La obra de Badia i Margarit como sociolingüista». *Anthropos*, núm. 81 (1988), p. 56-58.
- «Los estudios sociolingüísticos en España, especialmente en Cataluña». A: KLEE, C.; RAMOS-GARCÍA, L. A. [ed.]. *Sociolinguistics of the Spanish-speaking world: Iberia, Latin America, United States*. Tempe: Bilingual Press, 1991.
- «La sociolinguistique en Catalogne dans les années 80». *Lengas: Revue de Sociolinguistique* [Montpellier], núm. 35 (1994a), p. 11-26.
- «Esforç i empenta de Badia i Margarit en la sociolingüística catalana». *Treballs de Sociolingüística Catalana* [València], núm. 12 (1994b), p. 13-17.
- *Velles i noves qüestions sociolingüístiques*, Barcelona, Edicions 62, 1998.
- «Des vieilles et des nouvelles questions pour la sociolinguistique catalane». *Sociolingüística*, núm. 14 (2000), p. 209-213.
- VILLAVARDE, Joan-Albert. «Coneixements i usos lingüístics a les Illes Balears. Revisió dels estudis promoguts per institucions i altres». *Noves SL: Revista de Sociolingüística*, 13 (hivern 2002). <<http://www6.gencat.net/llengcat/noves/hm02hivern/catalana/villa.pdf>> [Consulta: 6 gener 2006]